

KAI KURIE PROFESINĖS ORIENTACIJOS KLAUSIMAI LIETUVOS TSR VIDURINĖSE BENDROJO LAVINIMO MOKYKLOSE

S. KREGŽDE

Tiriamasis klausimas. Priartinant mokyklos darbą prie gyvenimo, ypatingą praktinę bei teorinę reikšmę įgyja profesinės orientacijos klausimai. Šiandien tai svarbu todėl, kad profesiją pasirinkti turi ne tik abiturientai, bet dažnai ir aštuntųjų klasių mokiniai. Teisingas ir pastovus profesijos pasirinkimas reikalingas ne tik patiems žengiantiems į gyvenimą jaunuoliams, bet svarbus ir valstybiniu požiūriu. Platus ir moksliskai pagrįstas profesinės orientacijos ir profesinės konsultacijos darbas padėtų sumažinti kadrų tekamumą kai kuriose ypač svarbiose liaudies ūkio šakose, padėtų aukštosioms mokykloms priimti geresnius studentus, sumažintų jų nubyrimą. Žymiai racionaliau jaunuoliai, baigę vidurines mokyklas, pasirinktų gamybinę specialybę arba specialiąsias vidurines bei aukštąsias mokyklas, negaištų laiko, bandydami kur nors stoti, tikintis, kad „gal pavyks“. Valstybiniu požiūriu sėkmingai pravedama profesinė orientacija ir profesinė konsultacija duotų reikšmingą ekonominę naudą.

Sis klausimas tiek praktiškai, tiek teoriškai nėra tinkamai išspręstas. Tai buvo pažymėta ir TSRS Ministrų Tarybos nutarime „Dėl bendrojo lavinimo vidurinių mokyklų moksleivių gamybinio mokymo pagerinimo“¹. Atsižvelgiant į klausimo svarbumą, reikalinga bent preliminariai panagrinėti profesinės orientacijos padėtį ir problemas mūsų respublikoje, žinoma, neatitrukstant nuo profesinės orientacijos padėties sąjunginiu mastu. Norint susipažinti su klausimo moksline ir praktine būkle šiuo metu, yra neišvengiamas ekskursas į klausimo istoriją.

Klausimo istorija. Profesijos pasirinkimo klausimai psichologiniu požiūriu imti nagrinėti palyginti dar neseniai. Rusijoje pirmieji darbai šiuo klausimu pasirodė praėjusiojo šimtmečio paskutiniame dešimtmetyje. Šį klausimą iškėlė kapitalizmo vystymasis. Feodalinėje visuomenėje, kaip teisingai pažymi vienas žurnalo „Russkaja škola“ autorius, pasivadinęs

¹ „Tarybinis mokytojas“, 1961.VI.11, Nr. 47.

„Atgailaujančio enciklopedisto“ pseudonimu, profesijos rinktis nebuvo iš ko ir nebuvo tikslo: pirkliukas tapdavo pirkliu, popiukas — popu².

Kapitalizme profesijos pasirinkimas pirmiausia buvo valdančiųjų klasių reikalas ir siejosi su fakulteto pasirinkimu aukštojoje mokykloje. Tai atsispindėjo N. Karejevo darbuose³. Savo straipsniuose jis nurodė įvairių fakultetų bei specialybių specifiką, klausomas disciplinas, pateikė to meto aukštųjų mokyklų sąrašą, kartu bandė nustatyti baigiančiųjų vidurines mokyklas mokinių fakultetų pasirinkimo motyvus.

Kitas autorius, A. Mastriukovas, savo darbe „Kiekvienas žmogus genijus“ atspindėjo atsiradusias po 1905 m. revoliucijos reakcingas nuotaikas, orientuojančias į misticizmą ir fatalizmą. Jis ragino įsiklausyti į save ir išgirsti pašaukimo balsą⁴.

Pažymėtini N. Rybnikovo darbai⁵. Nauja juose tai, kad autorius neapsiribojo miesto gimnazijų mokinių profesijos pasirinkimu, bet atkreipė dėmesį ir į kaimo mokyklų mokinių interesus. Be to, jis atskleidė skirtumus, pasirenkant profesiją, priklausomai nuo lyties, amžiaus, socialinių sąlygų, tėvų profesijos ir socialinės aplinkos.

Nemažą profesinės informacijos darbą atliko Maskvos Mokytojų namų pedagoginis muziejus (1912). Jis suorganizavo ciklą paskaitų, skirtų aukštesniųjų gimnazijos klasių mokiniams. 1917 m. jos buvo išleistos rinkiniu „Kryžkelėje“.

Po Spalio socialistinės revoliucijos profesijos pasirinkimo tyrimo klausimai įgijo žymiai didesnę plotmę. Buvo neapsiribojama profesinių interesų tyrimu, bet pradėta domėtis profesinės orientacijos, profesinės konsultacijos ir profesiografijos klausimais. Šiam darbui vadovavo psichotechnikos institutai, laboratorijos, kabinetai. Kasmet šios įstaigos apspresdavo apie 100 000 jaunuolių profesinį likimą.

Sis plačiu užmoju atliekamas darbas turėjo nemaža rimtų trūkumų. Pagrindinė šių trūkumų priežastis buvo nekritiškas psichotechninių tyrimo metodų perėmimas iš kapitalistinių šalių, ypač iš amerikiečių. Kapitalistinėse šalyse šie metodai buvo sukurti, stengiantis parinkti kadrus, remiantis bedarbių armijos buvimu. Pagrindinis metodas buvo testai. Bendras visų testinių sistemų trūkumas yra tas, kad stengiamasi nustatyti gabumus, sugebėjimus ir kitas psichines savybes bei procesus konstatavimo keliu, visai neatsižvelgiant į jų vystymosi galimybes. Kitas testų trūkumas, kad jais stengiamasi išaiškinti atskiras žmogaus psichines ypatybes, neatsižvelgiant į asmenybę visumoje. Dėl šios priežasties neretai gaunami klaidingi rezultatai. Psichotechninių įstaigų darbas nebuvo pakankamas dar ir dėl to, kad psichotechninė praktika dažnai nebuvo

² И. И. Назимов, Психологичні особливості професійних інтересів в учнів старшого віку, «Питання психології політехнічного навчання», Київ, 1958.

³ М. А. Хомутова, История изучения вопроса о выборе школьниками будущей профессии (в отечественной дореволюционной и советской литературе), Сборник научных трудов научно-исследовательской психологической лаборатории, Ереван, 1959.

⁴ Ten pat.

⁵ Ten pat.

siejama su moksliniu tiriamuoju darbu bei su psichologijos mokslo teorija. Taip pat reikia pažymėti, kad tuometinis tarybinis psichologijos mokslas negalėjo duoti pakankamo mokslinio pagrindo, nes dar dalis psichologijos mokslo sąvokų nebuvo pakankamai giliai peržiūrėtos ir pervertintos pagal marksistinės filosofijos principus. Kai kurie psichologijos mokslo klausimai buvo mažai ištirti, pavyzdžiui, sugebėjimai, gabumai ir kt.

Todėl nenuostabu, kad psichotechnika, sprendusi, be kitų, ir profesijos pasirinkimo klausimus, neturėdama pakankamo mokslinio pagrindo, apmirė kartu su antimoksline pedagogija po 1936 m. VKP(b) CK nutarimo „Dėl pedagoginių iškraipymų švietimo liaudies komisariatų sistemoje“.

Psichotechnikai apmirus, profesijos pasirinkimo problema perėjo į psichologų ir mokytojų praktikų rankas. Nors darbo užmojis šiuo klausimu kiekybiškai sumažėjo, tačiau jis įgijo gilesnį, moksliškesnį pobūdį.

Mokytojai praktikai periodikoje skelbė straipsnius apie savo patirtį. Paminėtinas A. Volkovskio straipsnis „Profesijos pasirinkimas“ („Molodaja gvardija“, 1939, Nr. 7), I. Novikovo — „Kuo būti?“ („Vožatij“, 1946, Nr. 7) ir kt. Taip pat pažymėtina, kad profesijos pasirinkimo klausimus kartu su kitomis problemomis nagrinėjo daugelis autorių savo daktarinėse ir kandidatinėse disertacijose (M. Beliajevas, S. Rivesas, K. Ariskina, S. Kustkovas, P. Lebedevas, V. Krevnevič, V. Bobrova ir kt.). Šie darbai be išimties buvo skirti mokinių interesų analizei, ypač akcentuojant profesinius interesus. Juose atskleidžiamas interesų ryšys su mokomaisiais dalykais, būrelių darbu, mokinių amžiumi, praktine veikla, analizuojami profesinių interesų motyvai.

Naujas etapas, sprendžiant profesijos pasirinkimo klausimus, yra politechninio mokymo sustiprinimas vidurinėse mokyklose. Šiuo metu mokslinių darbų profesijos pasirinkimo klausimais yra daug daugiau.

Daugelis mokslinių darbų skirta profesinių interesų formavimosi klausimams. Pažymėtini I. Majorovo straipsniai⁶, kuriuose jis atskleidžia du etapus, pasirenkant profesiją: 1) emocingas potraukis kokios nors profesijos atžvilgiu, tačiau netikras profesinis interesas, nes jis dažnai kinta ir 2) gilesnis interesas, besiremiantis darbine patirtimi.

I. Majorovas bando eksperimentiniu keliu nustatyti priežastis, nulemiančias profesinį apsisprendimą. Jo duomenimis, 50% mokinių profesiją pasirenka paveikti vieno ar kito mokomojo dalyko, 30% — perskaitytų knygų, filmų ir teatro spektaklių, 10% — tėvų ir 10% — draugų paveikti.

I. Majorovas nurodo, kad su profesinės orientacijos priemonių pagalba pavyko pakelti įgijusių specialybę ir nuėjusių dirbti į gamybą mokinių skaičių iki 20% Voronežo srities mastu ir iki 80% Voronežo XXXV vidurinėje mokykloje.

⁶ И. В. Майоров, Профессиональная ориентация в средней школе и мотивы выбора профессии учащимися десятых классов, «Политехническое обучение», № 2, 1957; И. В. Майоров, Некоторые вопросы профессиональной ориентации учащихся, «Доклады АПН РСФСР», вып. 5, 1959.

Tam tikrą analogiją galima įžiūrėti M. Chomutovos straipsnyje⁷, kuriame skiriama taip pat dvi interesų rūšys: interesai, susiję su mokomaisiais dalykais ir turintys tam tikrą ryšį su būsima profesija, kada domimasi mokomojo dalyko perspektyva, jo visuomeniniu reikšmingumu, ir interesai, neturintys betarpiško ryšio su profesija, kitaip sakant, veičio ir vartotojo interesai, kuriuos veikla galėtų pakeisti.

I. Nazimovo, L. Ziubino, I. Špigelio, F. Ivaščenkos, L. Blagonadiožinos⁸ ir kitų autorių darbuose atsispindi daugiausia tie patys klausimai. Juose atskleidžiami profesijų pasirinkimo motyvai, kurie didele dalimi remiasi pastangomis būti naudingais visuomenei, šaliai. Juose parodoma vietinių sąlygų poveikis, pasirenkant profesiją.

Visuose straipsniuose iškeliami nepatenkinama profesinės orientacijos padėtis šalyje. Nors šalyje yra visos prielaidos laisvai ir sąmoningai pasirinkti profesiją, tačiau, neatliekant sistemingo ir planingo darbo, šios galimybės žymiai sumažėja.

Nepaisant suminėtų pasiekimų, šiandieninis profesijos pasirinkimo klausimų psichologinis sprendimas turi daug rimtų trūkumų bei ribotumų: pirma, apsiribojimas profesinių interesų tyrimu, antra, kartojimas metodikų (daugiausia anketinė apklausa). Todėl dažnai kartojasi ir duomenys.

Trūkumai didžiausia dalimi susiję su tuo, kad, tiriant šią problemą, nėra koordinacijos, nėra vieningo vadovavimo, nėra apskritai planingumo ir sistemingumo, tiek moksliskai tiriant klausimą, tiek praktiskai jį taikant gyvenime.

Atsižvelgiant į čia suminėtus profesijos pasirinkimo problemos psichologinio sprendimo trūkumus ir ribotumus, kyla klausimas, kokia mokslinė baze bei principais galima remtis, sprendžiant profesinės orientacijos ir profesinės konsultacijos problemas.

Klausimo teorija. Pirmiausia pažymėtina, kad pagal šiandieninius psichologijos mokslo duomenis daugelis profesijų nereikalauja kokių nors specifinių psichinių ypatybių, specifinių gabumų. Pavyzdžiui, automobilio vairuotojo specialybė reikalauja paskirstyto dėmesio, greitų reakcijų, sumanumo, tačiau tokių pat psichinių ypatybių reikalauja ir daugelis kitų profesijų. Todėl tikslingiausia yra atsižvelgti ne į kokius nors specifinius sugebėjimus ir gabumus, kurių reikalauja viena ar kita profesija, bet į psichines ypatybes-defektus, kurie trukdo sėkmingai dirbti vienoje ar kitoje veiklos srityje, pavyzdžiui, daltonizmas vairuotojui, pusiausvy-

⁷ М. А. Хомутова, Особенности познавательных интересов школьников, связанных с выбором профессии, «Вопросы психологии», № 1, 1958.

⁸ И. И. Назимов, Психологічні особливості професійних інтересів в учнів старшого віку, «Питання психології політехнічного навчання», Київ, 1958; Л. М. Зюбин, Об интересах учащихся V—VII классов к различным профессиям, «Доклады АПН РСФСР», вып. 6, 1959; I. Špigelis, Profesinis mokinių informavimas ir konsultavimas, „Tarybinė mokykla“, Nr. 2, 1960; Ф. И. Иващенко, Б. М. Ребус, Психологическая подготовка детей к общественно полезному труду в ученической бригаде, «Вопросы психологии», № 2, 1960; Л. В. Благонадежина, Связь между учебными интересами школьников и их намерениями относительно будущей профессии, «Известия АПН РСФСР», вып. 73, 1955; Л. В. Благонадежина, О формировании отношения школьников к труду, «Вопросы психологии», № 5, 1959.

ros defektai — lakūnui ir pan. Pažymėtina, kad tokių ypatybių, trukdančių dirbti vienoje ar kitoje veiklos srityje, yra nedaug. Todėl daugelis žmonių tinka pagrindinėms profesijoms. Ši padėtis nepasikeis ir vėliau, nes, vystantis technikai, sudėtingiausios mašinos bus konstruojamos taip, kad jas galėtų aptarnauti žmonės be kokių nors specifinių gabumų.

Fiziniais, fiziologiniams ir psichiniams defektams, kliudantiems dirbti kokioje nors profesijoje, nustatyti naudojamos medicininės ir psichologinės tyrimo metodikos. Gana gerai yra paruoštos trumpos medicininio tyrimo metodikos, pavyzdžiui, regėjimo, klausos, judesių koordinacijos ir kitiems tyrimams. Psichologinio tyrimo metodikos yra dar labai mažai apdorotos. Psichotechnikų anksčiau naudotos testų metodikos yra arba pasenusios dėl bendro technikos vystymosi ir profesijų pobūdžio pasikeitimo, arba klaidingos. Tik labai nežymi jų dalis tinka naudoti šiandien.

Šiuo metu paprastai yra naudojami bendrosios psichologijos metodai: stebėjimas, natūralūs ir laboratoriniai eksperimentai. Pirmiausia, vykdant profesinę orientaciją, tikslinga atsižvelgti į medicinos duomenis ir, jais remiantis, atlikti psichologinius stebėjimus bei eksperimentus.

Pasirenkančiam specialybę mokiniui pirmoji profesinės orientacijos pagalba yra nustatyti, ar jis neturi fiziologinių ir psichinių trūkumų, kliudančių sėkmingai dirbti norimoje srityje. Nors daugelis žmonių gali sėkmingai dirbti įvairiose specialybose, vis dėlto negalima neatkreipti dėmesio į gabumus ir sugebėjimus. Pirmiausia reikia atkreipti dėmesį į tokias specialias veiklos sritis, kaip įvairios meno rūšys, mokslinis darbas ir pan. Be to, reikia žinoti, kad mokiniai labai dažnai dar neturi susiformavusių sugebėjimų kuriai nors veiklos sričiai, jie gali turėti tik tam tikras užuomazgas, sudarančias galimybę daugiau ar mažiau sėkmingai vystytis atitinkamiems sugebėjimams. Būtina prisiminti, kad sugebėjimai vystosi tik veiklos procese ir kad jų užuomazgos yra labai daugiapusiškos, todėl gali išsivystyti skirtingi sugebėjimai arba vienodi, nors ir remiasi gana skirtingomis užuomazgomis. Tai ypač ryškiai patvirtino pastarųjų metų A. Leontjevo ir kitų psichologų tyrimai⁹.

Nurodyta medžiaga atskleidžia plačias profesinės orientacijos poveikio galimybes, kurios gali būti panaudotos, supažindinant mokinius su įvairiomis profesijomis, atskirais atvejais koreguojant mokinių pasirinkimą taip, kad šie nepasirinktų profesijos, kurioje sėkmingai dirbti kliudytų fiziologiniai bei psichiniai trūkumai. Svarbiausia, žinoma, profesinę orientaciją vykdyti taip, kad ji atitiktų liaudies ūkio poreikius.

Metodika. Trumpai susipažinus su profesijos pasirinkimo klausimų psichologinio sprendimo istorine ir teorine būkle šalyje, kyla klausimas, kokia profesinio apsisprendimo praktinė padėtis mūsų respublikoje.

Šiai problemai spręsti, kaip pagrindinis metodas, buvo panaudota anketinė apklausa, kuri buvo atlikta IX, X ir XI klasėse keturiolikoje vidurinių mokyklų: Vilniaus miesto I, II, VII, XV, XVI, XX, Skapiškio

⁹ А. Н. Леонтьев, О формировании способностей, «Вопросы психологии», № 1, 1960.

(Rokiškio raj.), Vadžgirio (Raseinių raj.), Priekulės (Klaipėdos raj.), Vabalninko (Biržų raj.), Pabaisko bei Želvos (Ukmergės raj.), Ukmergės miesto II ir Klaipėdos K. Donelaičio vardo vidurinėse mokyklose.

Anketinę apklausą atliko klasių vadovai arba lietuvių kalbos ir literatūros mokytojai. Pirmiausia buvo padiktuojami anketos klausimai. Atsakymus į šiuos klausimus mokiniai rašė namuose. Anketoje buvo tokie klausimai:

1. Kokią profesiją jūs ruošiatės pasirinkti, baigę vidurinę mokyklą? (Jei dar galutinai neapsisprendėte, nurodykite labiausiai patinkančias specialybes, iš kurių ruošiatės pasirinkti profesiją. Jeigu ruošiatės stoti į aukštąją arba specialiąją vidurinę mokyklą, nurodykite specialybes. Nurodykite, ką veiktumėte, jeigu nepavyktų įstoti.)

2. Jeigu ruošiatės pasirinkti gamybinę profesiją, ar ruošiatės toliau mokytis? Kur? Kada? Neakivaizdiniu ar stacionariu būdu?

3. Kodėl jūs ruošiatės pasirinkti minimą profesiją? Kada nusprendėte pasirinkti šią profesiją ir kas tam paskatino?

4. Kokios kitos profesijos jus dar domina? Kodėl?

5. Kiek jūs pažįstate pasirenkamą profesiją? (Ką esate skaitę apie šią profesiją? Kokius filmus esate matę, kokių paskaitų esate klausę? Ką patys esate nuveikę šios profesijos srityje? Ar turite pažįstamų, dirbančių šioje darbo srityje? ir t. t.)

6. Kokie dalykai jums labiausiai patinka mokykloje? Kodėl? Kokie nepatinka? Kodėl?

7. Kokios pagalbos ir iš kur jūs norėtumėte, pasirinkdami specialybę?

Po anketos klausimais esančioje pastaboje buvo nurodyta: „Į klausimus būtina atsakyti tiksliai ir išsamiai. Ateinančiais metais bus tikrinama, kaip jūs įvykdėte šiuos savo nutarimus“. Atsakymuose mokiniai privalėjo nurodyti mokyklą, klasę ir pavardę.

Kai kurių mokyklų mokinių anketiniai atsakymai buvo pateikti su klasės vadovų ar kitų gerai pažįstančių mokinius mokytojų pastabomis apie anketinių atsakymų tikslumą.

Iš dalies mokyklų buvo gauti duomenys apie 1959/60 m. m. abiturientų įsidarbinimą.

Kai kuriose mokyklose buvo susipažinta su klasės vadovų bei dalykinių būrelių darbo planais, lankytasi mokytojų pamokose. Tai buvo padaryta Ukmergės miesto II, Pabaisko, Želvos, Vidiškių vidurinėse mokyklose.

Ukmergės miesto II vidurinėje mokykloje anketinė apklausa atlikta du kartus — mokslo metų pradžioje ir kovo mėnesyje.

Renkant medžiagą, dalyvavo VVPI Psichologijos katedros nariai, mokyklų vadovai ir mokytojai. Rengiant statistiką, didele dalimi techninį darbą atliko vyr. laborantai G. Barščiauskas ir A. Pakerys.

Surinkta medžiaga ir jos analizė. Bendriausia forma mokinių profesinių interesų dėsningumus, kurie atsiskleidė, analizuojant mokinių atsakymus į anketos klausimus, atspindi I, II, III ir IV lentelės. Kadangi duomenys kartojasi visų mokyklos klasių, atskirų klasių, taip pat ir

atskirų konkrečių klasių suvestinėse, tai galima juos laikyti tam tikrais dėsningumais, atspindinčiais bent iš dalies mūsų respublikos mokyklų šiandieninę profesijos pasirinkimo būklę.

Ką rodo šių lentelių duomenys?

Pirmiausia, kad didžiausia dalis aukštesniųjų klasių mokinių ruošiasi, tuoj pat baigę vidurinę mokyklą, stoti į aukštąsias arba specialiąsias vidurines mokyklas (iš 467 — 426, t. y. 91,22%). Vadinasi, dalies mokinių planai yra nerealūs, nes neatitinka liaudies ūkio poreikių. Tai iš dalies patvirtina duomenys, gauti iš kai kurių mokyklų apie 1959/60 m. m. abiturientų įsidarbinimą bei įstojimą į aukštąsias mokyklas. Štai iš 93 Skapiškio, Vabalninko, Priekulės ir Klaipėdos vidurinių mokyklų abiturientų 22 įstojo į aukštąsias mokyklas ir 21 — į specialiąsias vidurines mokyklas, t. y. mokosi 46,26%. Abejotina, ar daugiau mokinių galėjo patekti į aukštąsias ir specialiąsias vidurines mokyklas tais mokslo metais. Žinoma, negalima neigiamai vertinti aukštesniųjų klasių mokinių noro toliau mokytis. Tačiau tas noras daugeliu atvejų nėra giliai pergaltotas, nėra konkretus. Tai gana ryškiai atspindi anketiniai duomenys. Iš 467 pasirenkančiųjų profesiją net 320 mokinių, t. y. 68,52%, nurodo, kad pasirenkamą profesiją pažįsta mažai.

Rimčiausi trūkumai atsiskleidžia, kada analizuojame mokinių profesijos pasirinkimo motyvus. Dalis mokinių, einančių dirbti į gamybą, baigę mokyklą, neišreiškia didesnio entuziazmo, neįaučia pakilimo, kai kada apsisprendimo motyvu laiko stažą, kuris paskui padės lengviau įstoti į aukštąją mokyklą.

Didelė dalis jaunuolių, nusprendusių tuojau pat stoti į aukštąsias arba specialiąsias vidurines mokyklas, nurodo, kad neįstoję eitų dirbti. Tokių yra 276, t. y. 64,79%. Tačiau dirbti eina tik dėl stažo. Štai abiturientas R. A. rašo: „Baigęs vidurinę mokyklą, galvoju studijuoti Žemės ūkio akademijoje Miškininkystės fakultete. Galvoju tapti girininku. Gamybinę profesiją ruošiuosi pasirinkti tuo atveju, jeigu neįstočiau į aukštąją mokyklą šiais metais, t. y. jeigu neišlaikyčiau egzaminų, nepatekčiau per konkursą, kaip esantis be darbo stažo, ligos atveju ir pan. Visais minėtais atvejais ruošiuosi likti dirbti Želvos tarybiniame ūkyje, o po to vėl bandysiu stoti į Žemės ūkio akademiją“. Tiek šiame pavyzdyje, tiek ir daugelyje kitų juntama, kad daliai jaunuolių darbas gamyboje dar nėra reikmė giliau pažinti savo būsimą profesiją, gyvenimą, nėra reikmė sukurti visuomenei naudingus produktus, kitaip saktant, darbas gamyboje, tik baigus mokyklą, dar nėra tapęs visuomeniniu poreikiu. Tai atspindi ne visiškai tinkamą mokinių profesinę orientaciją mokymo bei auklėjimo procese, taip pat ir ne visada teisingą šeimos poveikį, pasirenkant profesiją.

Visai kitas vaizdas, kada mes analizuojame mokinių stojimo į aukštąsias ir specialiąsias vidurines mokyklas motyvus. Čia beveik be išimties visų motyvai yra visuomeninio pobūdžio. Pasirinkdami specialybę, mokiniai nurodo jos reikšmę valstybei, visuomenei, nurodo pasirinktos mokslo srities vaidmenį šiuo metu technikos ir visuomenės pažangai.

IX, X ir XI klasių mokinių anketinių atsakymų bendrų duomenų suvestinė

		Mokinių skaičius	Procentai
Mokiniai, baigę vidurinę mokyklą,	dirbs gamyboje	41	8,78
	mokysis	426	91,22
	jei nepavyks įstoti į norimą mokyklą, dirbs gamyboje	276	64,79
	neįstoje į norimą mokyklą, nedirbs, bet ruošis stoti kitais mokslo metais	7	1,64
Mokiniai	pasirenkamą profesiją gerai pažįsta	156	33,4
	pasirenkamą profesiją mažai pažįsta	320	68,52
	pasirenkamos profesijos visai nepažįsta	5	1,07

2 lentelė

XI klasių mokinių anketinių atsakymų bendrų duomenų suvestinė

		Mokinių skaičius	Procentai
Mokiniai, baigę vidurinę mokyklą,	dirbs gamyboje	17	6,83
	mokysis	232	93,17
	jei nepavyks įstoti į norimą mokyklą, dirbs gamyboje	155	66,77
	neįstoje į norimą mokyklą, nedirbs, bet ruošis stoti kitais mokslo metais	1	0,43
Mokiniai	pasirenkamą profesiją gerai pažįsta	67	26,91
	pasirenkamą profesiją mažai pažįsta	182	73,1
	pasirenkamos profesijos visai nepažįsta	4	1,61

Ypač tai ryšku technikos, medicinos, pedagoginio darbo sričių pasirinkimo motyvuose. Abiturientė S. R. rašo: „Man geriausiai patinka gydytojo darbas, nes jis reikalauja dirbti pasiaukojamai. Man būtų džiugu, kad aš pasirinkčiau tokią profesiją, kuri atneštų naudą visuomenei“. Panašūs yra daugelis atsakymų.

Domintis, kokias profesijas pasirenka mokiniai, paaiškėjo, kad populiariausios yra iš technikos srities. Jas pasirenka 38,3% visų apklaustųjų. Toliau eina medicina, kurią pasirenka 24,6%, pedagoginis darbas — 18,6%. Detaliai atskirų profesijų pasirinkimą atspindi V lentelė.

Iš lentelės duomenų matyti, kad kai kurios liaudies ūkiui svarbios profesijos nėra populiarios. Ypač atkreiptinas dėmesys į žemės ūkį. Nepaisant to, kad žymi dalis mūsų apklaustųjų mokyklų yra kaimo

X klasių mokinių anketinių atsakymų bendrų duomenų suvestinė

		Mokinių skaičius	Procentai
Mokiniai, baigę vidurinę mokyklą,	dirbs gamyboje	13	8,33
	mokysis	143	91,66
	jei nepavyks įstoti į norimą mokyklą, dirbs gamyboje	91	63,63
	neįstoję į norimą mokyklą, nedirbs, bet ruošis stoti kitais mokslo metais	3	2,1
Mokiniai	pasirenkamą profesiją gerai pažįsta	73	46,79
	pasirenkamą profesiją mažai pažįsta	82	52,56
	pasirenkamos profesijos visai nepažįsta	1	0,64

IX klasių mokinių anketinių atsakymų bendrų duomenų suvestinė

		Mokinių skaičius	Procentai
Mokiniai, baigę vidurinę mokyklą,	dirbs gamyboje	11	17,74
	mokysis	51	82,26
	jei nepavyks įstoti į norimą mokyklą, dirbs gamyboje	30	58,82
	neįstoję į norimą mokyklą, nedirbs, bet ruošis stoti kitais mokslo metais	3	5,88
Mokiniai	pasirenkamą profesiją gerai pažįsta	16	25,81
	pasirenkamą profesiją mažai pažįsta	46	74,19
	pasirenkamos profesijos visai nepažįsta	—	—

vietovėse ir mokinių tėvai kolūkiečiai, tačiau profesijas, susijusias su žemės ūkiu, pasirenka tik 3,0% mokinių.

Analizuojant mokinių anketinius atsakymus, išryškėja, kad mokiniai ne tikrai mažai pažįsta savo pasirenkamą specialybę, bet ir tai, kad tas pasirinkimas nėra giliau pergaltotas, nėra pastovus. Tai liudija, jog dalis mokinių, nebūdami tvirtai apsisprendę, renkasi profesiją iš gana negiminingų sričių, pavyzdžiui, medicina arba geologija, jūreivystė arba statyba ir pan. Dar ryškiau tai gali pailiustruoti Ukmergės miesto II vidurinėje mokykloje dviejų anketinių apklausų duomenų palyginimas. I apklausa buvo atlikta klasės vadovo XI^a klasėje mokslo metų pradžioje, norint išaiškinti mokinių profesinius interesus ir atitinkamai planuoti klasės vadovo darbą. II apklausą atlikome kovo mėnesyje. Daugelis

Anketinių duomenų suvestinė, atspindinti atskirų profesijų pasirinkimą

Profesija										
	Technikos dalykai (elektrotechnika, mechanika, chemija)	Medicina ir farmacija	Pedagoginė veikla	Meninė veikla	Žurnalistika	Teisė ir ekonomika	Karinė veikla	Žemės ūkis	Kiti dalykai	Iš viso
Vilniaus miesto XV ³	35	8	13	2	1	2			2	63
Vilniaus miesto VII ³	24	11	14	13	4	5		1		72
Vilniaus miesto XVI ²	17	3	4	1	1				3	29
Vilniaus miesto II ¹	16	7	1							24
Vilniaus miesto I ¹	7	8	1	1			1			18
Ukmergės miesto II ²	20	20	11	8		2	2		2	55
Vabalninko ¹	9	9	5	3		1	1	2	4	34
Klaipėdos miesto ¹	15	7	4	2	1		2			31
Priekulės ³	7	8	8	3			1	3	2	32
Skapiškio ²	13	8	8	2				2	2	35
Vadžgirio ²	3	6	6	1					3	19
Pabaisko ²	6	5	9					1		21
Želvos ³	7	15	3	1				4	4	34
Iš viso	179	115	87	37	7	10	7	13	22	467
Procentai	38,3	24,6	18,6	7,9	1,5	2,1	1,5	3,0	4,7	

1 — atsakymus pateikė tik XI klasių mokiniai

2 — atsakymus pateikė XI ir X klasių mokiniai

3 — atsakymus pateikė XI, X ir IX klasių mokiniai

Pastaba: Galutinai neapsisprendusių mokinių duomenys lentelėje pateikiami pagal jų pačių teiktą tam tikrą pirmumą atitinkamai profesijai, o jei tai neatsispindi anketiniame atsakyme, tai pagal nurodomą pirmąją profesiją.

klausimų buvo tie patys, tačiau atsakymai į juos toli gražu nesutapo. Žymi dalis klasės mokinių (12 iš 28) savo profesinį apsisprendimą per pusę metų pakeitė. Tačiau vienos klasės pavyzdys dar neleidžia daryti platesnių apibendrinimų. Visai kitaip buvo su Vilniaus miesto VII vidurinės mokyklos abiturientais. 1961 m. birželio 17 d. Vilniaus televizijos laidoje „Kai tau aštuoniolika“ iš dešimties mokyklos abiturientų, kalbėjusių apie savo ateities planus, savo profesinį apsisprendimą buvo pakeitęs tik vienas abiturientas.

Anketinės apklausos atsakymuose pasitaiko ir gana didelio blaškymosi. Štai kraštutinis tokio profesinių interesų nediferencijuotumo pavyzdys: „Galutinai profesijos nepasirinkau, bet yra specialybės, kurios man patinka. Iš jų pažymėtinos: juristo, žurnalistikos, sporto (<...> Be minėtų specialybių, man dar patinka architekto profesija, inžinieriaus-staitybininko, norėjęsi mokytis konservatorijoje.

Geriausiai pažįstu medicinos profesiją (gal todėl, kad gyvenu kartu su gydytoju)“ (X klasės mokinė G. V.).

Analogiškas didesnis ar mažesnis blaškymasis, kai dar galutinai neapsisprendžiama ir renkama profesija iš negiminingų sričių, sutinkama 49 mokinių atsakymuose, t. y. 10,5%.

Kyla klausimas, kokį poveikį profesiniam apsisprendimui turi mokymasis gamybinėse klasėse. Nėra abejonės, kad darbas gamyklose, žemės ūkyje ir kitur profesinius interesus daro labiau pagrįstus, pastovesnius. Šis dėsniumas gana ryškiai matyti ir literatūroje.

Zinoma, vien tik tai, kad mokinys mokosi gamybinėje klasėje, jo profesinių interesų dar neapsprendžia. Tai gana ryškiai pailiustruoja VI lentelė, kurioje yra Vilniaus miesto VII vidurinės mokyklos IX ir X klasių bei Ukmergės rajono Želvos ir Klaipėdos rajono Priekulės vidurinių mokyklų IX gamybinių klasių mokinių anketinės apklausos duomenys.

Analizuojant VI lentelės duomenis, prieinama išvada, kad, nedirbant atitinkamo auklėjamojo profesinės orientacijos darbo, gamybinis mokymas valstybiniu požiūriu gali būti nuostolingas. Jei iš tiesų Vilniaus miesto VII vidurinės mokyklos X klasės tik 3 iš 20 davusių atsakymus į anketinius klausimus (iš dalies mokinių nebuvo gauti atsakymai) tenueis į gamybą, o kiti pateks į jų planuojamas aukštąsias mokyklas ir taps, kaip jie svajoja, muzikais, žurnalistais, pedagogais, dailininkais, aktorais, gydytojais (technikos dalykus pasirenka tik 2 mokiniai), tai gamybinio mokymo efektas bus tikrai labai menkas ir ekonomiškai nuostolingas. Nėra abejonės, kad gamybiniame mokyme lemiamą vaidmenį vaidina pats jo organizavimas. Tiek iš literatūros, tiek ir iš mūsų duomenų matyti, kad neigiamą vaidmenį vaidina toks gamybinio mokymo organizavimas, kada mokiniai negamina visuomenei naudingo produkto, o jiems stengiamasi išugdyti tik tam tikrus gamybinius įgūdžius. Neigiamai veikia gamybinės vietos nebuvimas bei kiti faktoriai, kurie didele dalimi buvo nurodyti TSRS Ministrų Tarybos nutarime „Dėl bendrojo lavinimo vidurinių mokyklų moksleivių gamybinio mokymo pagerinimo“.

Kokias išvadas galima padaryti iš pateiktų duomenų?

Gana žymios dalies aukštesniųjų klasių mokinių profesiniai interesai nepasižymi dideliu gilumu bei pastovumu. Neretai mokinių profesiniai interesai neatitinka liaudies ūkio poreikių.

Kyla klausimas, ar mūsų pateikti duomenys neprieštarauja šiandien taip dažnai sutinkamiems faktams, kai ištisos klasės nueina dirbti į kolūkius, išvyksta į plėšines žemes ir pan. Šituo atveju negalima painioti pareigos bei patriotinių jausmų, kurie tarybiniais jaunuoliams yra labai būdingi. Tai nereiškia, kad šių jaunuolių profesiniai interesai visada atitinka jų pasirenkamą profesiją. Tai taip pat nereiškia, kad jaunuolis, turįs vienokius profesinius interesus ir dirbąs kitoje veiklos srityje, dirbs be pakilimo, bus nepatenkintas darbu ir pan. Atvirkščiai, dažniausiai, įsijungus į atitinkamą veiklą, pasiekus tam tikrų rezultatų, giliau susipažinus su veiklos procesu, įsisąmoninus visuomeninę šios veiklos reikšmę, susiformuoja ir atitinkamas profesinis interesas. Šie teiginiai yra patvir-

Gamybinių klasių mokinių anketinių duomenų apie profesijos pasirinkimą suvestinė

Mokykla ir gamybinis profilis	Baigę mokyklą		Pasirenkamos specialybės	Skaičius	Pastabos
	dirbs	moky-sis			
Priekulės, statybos, IX	0	15	kinomechanikas pedagogas muzikas medikas buhalteris arba prekybi-ninkas bibliotekininkas arba prekybininkas statybos inžinierius ar-ba pedagogas pedagogas arba medikas	2 3 2 4 1 1 1 1	
Zelvos, laukininkystės, IX	5	6	medicinos sesuo gydytojas muzikas-atlikėjas prekybininkas	2 1 1 2	
Vilniaus miesto VII, šaltkalvystės, montuo-tojų (Skaičiavimo maši-nų gamykla) IX	4	17	pedagogas medikas dainininkas-atlikėjas dailininkas, inžinierius, mechanikas elektrotechnikas, statybininkas, chemikas	3 4 2 1 7	25 neapsi-sprendę
Vilniaus miesto VII, šaltkalvystės, montuo-tojų (Skaičiavimo maši-nų gamykla) X	3	16	geologas muzikas gydytojas radiotechnikas pedagogas žurnalistas artistas dailininkas ekonomistas sportininkas mechanikas	1 1 1 1 3 3 2 1 1 1 1	dalis moki-nių neatsakė

tinti gyvenimo faktų, jie taip pat dažnai sutinkami ir psichologinėje literatūroje¹⁰.

Sie gyvenimo pateikti faktai kalba apie profesinių interesų didelį plastiškumą, dinamiškumą, atskleidžia dideles auklėjamojo poveikio galimybes, formuojant mokinių profesinius interesus, kurie pilnai būtų realūs ir atitiktų liaudies ūkio poreikius.

Straipsnio medžiaga neišvengiamai kelia eilę organizacinio pobūdžio

¹⁰ Ф. И. Иващенко, Б. М. Ребус, Психологическая подготовка детей к общественно полезному труду в ученической бригаде, «Вопросы психологии», № 2, 1960; Л. В. Благонадежина, Связь между учебными интересами школьников и их намерениями относительно будущей профессии, «Известия АПН РСФСР», вып. 73, 1955; Л. В. Благонадежина, О формировании отношения школьников к труду, «Вопросы психологии», № 5, 1959; И. В. Майоров, Некоторые вопросы профессиональной ориентации учащихся, «Доклады АПН РСФСР», вып. 5, 1959; В. В. Чебышева, О. И. Галкина, Л. М. Зюбин, О подготовке учащихся средней школы к выбору профессии, «Вопросы психологии», № 5, 1959.

išvadų. Būtent tai, kad šiandieninės komunistinės statybos laikotarpiu mokinių profesiniam apsisprendimui yra būtina planinga ir sisteminga pagalba. Pirmiausia reikalinga profesinė informacija ir profesinė orientacija, išplaukianti iš liaudies ūkio planų. Šią profesinę informaciją ir profesinę orientaciją privalo vykdyti daugiausia klasių vadovai ir mokyklų vadovybė, vadovaujami kokios nors mokslinės laboratorijos ar instituto, kuris remtų mokyklų praktinį darbą metodiniais laiškais, informacine literatūra ir kt. Šiame darbe privalo aktyviai dalyvauti tarybiniai planavimo organai, komjaunimo organizacijos.

Teigiamas žingsnis yra tas, kad žurnalas „Tarybinė mokykla“ išspausdino L. Jovaišos sudarytą profesinės informacijos programą¹¹. Reikėtų tik, kad jos vykdymu rūpintųsi atitinkami liaudies švietimo organai.

Nors neplačiu mastu, tačiau bent mokslinės-tiriamosios laboratorijos bazėje, būtina pradėti profesinę konsultaciją. Tam reikalui reikia panaudoti medicininės metodikas, atskleidžiančias tuos defektus, kurie kliudo dirbti kurioje nors gamybos srityje. Tuo pačiu būtina sukurti ir aprobuoti psichologinio tyrimo metodikas, kritiškai pervertinti ankstesnius psichotechnikų darbus bei užsienio psichologų pasiekimus, taikyti naujus metodus, besiremiančius tarybinės psichologijos pasiekimais.

Vystant profesinio apsisprendimo klausimų psichologinį tyrimą, dirbantiems šioje srityje psichologams teks duoti mokslinius užsakymus kitų psichologijos šakų specialistams. Tai, be abejo, siesis su profesionalios grafijos vystymu, su įgūdžių susidarymo, plastiškumo, perkėlimo klausimais, su gabumų, sugebėjimų, interesų formavimosi problemomis.

Sėkmingam darbui šioje srityje būtini atitinkami moksliniai centrai, atitinkama darbo koordinacija.

VVPĮ Psichologijos katedra

Iteikta
1961 m. birželio mėn.

PANAUDOTA LITERATŪRA

1. Bitinas B., Kaip padėti vaikams išsirinkti profesiją. Kaunas, 1961.
2. Jovaiša L., Profesinis informavimas aštuonmetėje mokykloje, „Tarybinė mokykla“, Nr. 4, 1961.
3. Spigelis I., Profesinis mokinių informavimas ir konsultavimas, „Tarybinė mokykla“, Nr. 2, 1960.
4. Благонадежина Л. В., Связь между учебными интересами школьников и их намерениями относительно будущей профессии, «Известия АПН РСФСР», вып. 73, 1955.
5. Благонадежина Л. В., О формировании отношения школьников к труду, «Вопросы психологии», № 5, 1959.
6. Зюбин Л. М., Об интересах учащихся V—VII классов к различным профессиям, «Доклады АПН РСФСР», вып. 6, 1959.
7. Иващенко Ф. И., Ребус Б. М., Психологическая подготовка детей к общественно полезному труду в ученической бригаде, «Вопросы психологии», № 2, 1960.
8. Леонтьев А. Н., О формировании способностей, «Вопросы психологии», № 1, 1960.
9. Майоров И. В., Профессиональная ориентация в средней школе и мотивы выбора профессии учащимися десятых классов, «Политехническое обучение», № 2, 1957.

¹¹ L. Jovaiša, Profesinis informavimas aštuonmetėje mokykloje, „Tarybinė mokykla“, Nr. 4, 1961.

10. Маѳоров И. В., Некоторые вопросы профессиональной ориентации учащихся, «Доклады АПН РСФСР», вып. 5, 1959.
11. Малис Г. Ю., Профконсультация в школе, Л., 1931.
12. Назимов И. М., Психологічні особливості професійних інтересів в учнів старшого віку, «Питання психології політехнічного навчання», Київ, 1958.
13. Хомутова М. А., Особенности познавательных интересов школьников, связанных с выбором профессии, «Вопросы психологии», № 1, 1958.
14. Хомутова М. А., История изучения вопроса о выборе школьниками будущей профессии (в отечественной дореволюционной и советской литературе), Сборник научных трудов научно-исследовательской психологической лаборатории, Ереван, 1959.
15. Хомутова М. А., О выборе профессии и трудоустройстве учащихся, «Школа и производство», № 9, 1960.
16. Чебышева В. В., Галкина О. И., Зюбин Л. М., О подготовке учащихся средней школы к выбору профессий, «Вопросы психологии», № 5, 1959.

О НЕКОТОРЫХ ВОПРОСАХ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ОРИЕНТАЦИИ В СРЕДНИХ ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ШКОЛАХ ЛИТОВСКОЙ ССР

С. КРЯГЖДЕ

Резюме

На базе экспериментального материала, собранного в 14-ти средних городских и сельских школах, охватившего 467 учащихся IX, X и XI классов, путем анкетных опросов, бесед с учащимися и учителями, наблюдения уроков и других методов раскрывается недостаточная определенность учащихся старших классов в выборе профессии.

68,52% учащихся указывают, что недостаточно знают избираемую профессию. Несмотря на это, подавляющее большинство старшеклассников (91,22%) проявляют стремление поступить в высшие и специальные средние учебные заведения.

Большинство незначительной части старшеклассников, которые собираются сразу после окончания школы пойти на производство (8,78%), мотивируют свое намерение не пониманием общественной значимости избранной профессии. Они стремятся не к глубокому познанию жизни, а приобрести производственный стаж, нужный для поступления в ВУЗ. Мотивы же большинства собирающихся учиться дальше имеют общественный характер.

Экспериментальный материал показывает, что пока еще этот вопрос находится на недостаточном уровне и в классах с производственным обучением. Только незначительная часть учащихся этих классов собирается работать по приобретенной в школе специальности или поступить в соответствующий ВУЗ.

В связи с этим в статье предлагается ряд мер для улучшения профессиональной ориентации, которая должна исходить из потребностей народного хозяйства и в то же время учитывать индивидуальные склонности и другие личные качества учащихся.

Для систематической и плановой профессиональной ориентации необходима определенная ее координация со стороны школ, районо советских и партийных организаций. Нужны руководящие и направляющие центры, которые вели бы как практическую, так и научно-исследовательскую работу.